

Прот. Божидар Мијач

ВРЕМЕНА ВЕЋ НЕЋЕ БИТИ

„И видех другог анђела јака где силази с неба, који беше обучен у облак, и дуга беше на глави његовој, и лице његово беше као сунце, и ноге његове као стубови огњени; и имаше у руци својој књижицу отворену, и метну ногу своју десну на море, а леву на земљу. И повика гласом великим, као лав кад риче; и кад он повика, говорише седам громава гласове своје. И кад говорише седам громава гласове своје, хтедох да пишем; и чух глас с неба који ми говори: запечати што говорише седам громава, но ово не пиши.

И анђео кога видех где стоји на мору и на земљи, подиже руку своју к небу, и закле се оним који живи ва век века, који сазда небо и што је на њему, и земљу и што је на њој, и море и што је у њему, да *времена већ неће бити*.

Него у дане гласа седмога анђела, кад затруби, онда ће се свршити тајна Божија, као што јави својим слугама пророцима.

И глас чух с неба, опет проговори са мношвом и рече: иди и узми књижицу отворену из руке онога анђела који стоји на мору и на земљи. И отидох к анђелу, и рекох му: дај ми књижицу. И рече ми: узми и изједи је: и горка ће бити у трбуху твоме, али у устима биће ти слатка као мед. И узех књижицу из руке анђелове, и изједох је; и беше у устима мојим као мед слатка, а кад је изједох, беше горка у трбуху моме.

И рече ми: ваља ти опет пророковати народима и племенима и језицима и царевима многим“ (Откр. 10, 1—11).

Неки тумачи ову главу сматрају епизодичном, неком врстом пророчког интермеца у својству увода ка даљим бурним откриве-

њу. Она свакако јесте вид увода у драму апокалиптичког збивања, али и сама по себи, као тема и целина, веома важан тако да би се пре могло рећи (ако се за ишта у Апокалипси то може рећи) да има више централни него епизодични значај. Ништа у овој књизи није епизода, споредни исечак, но је све, скоро подједнако, важно — без обзира како то нема, или некое (било коме) може изгледати. Нама, или ма коме, нешто ту може се чинити споредније или важније не по томе како то објективно јесте, него по томе како га, и колико, ми, сад и овде, можемо сагледати, зависно од наше снаге разумевања и продирања, имагинације и ерудиције, у тајну исказа о збивању, од благодатног дара за то поимање.

Овде се у низу слика и исказа, углавном пет (на изглед диспаратних које сб необичне јер долазе из једне друге сфере) говори о једноме: о *крају времена*. Све се на ту тему своди или из ње изводи. Треба, значи, у овом контексту и аспект, дешифровати и разоткрити, иначе у неким деловима доста скривена, значења о времену. Први део (с. 1—4) говори о јединству човека и природе (света као космоса) на путу спасења или пропасти у времену и са временом; други (с. 5—6) садржи аподиктичку и неопозиву прокламацију о крају времена; трећи (с. 7) открива тајну о времену настанка времена; четврти (с. 8—10) истиче егзистенцијалну сраслост са откривењем као нову могућност живота; пети (с. 11) пружа налоге о црквено-мисионарској делатности у околностима последњег времена. Ми ћемо покушати да у овој схеми размотримо и расветлимо ово необично важно питање, да из дубоког и сликовитог текста, методом керигматичко-поучне егзегезе, излучимо једну, може се рећи, теологију времена као насушно сазнање о сотериолошкој оријентацији.

I

Величанствена визија анђелског бића, „јаког анђела“ (силног: фортем), који се усправио од земље до неба, грандиозна је и веома упечатљива тако да се не може превидети, запоставити или порећи. Фрапантно се намеће виду и уму. Блешти на хоризонту. Каква је то појава, који је то анђео? Пре свега пада у очи да се ово не догађа на небу, не долази снеба, одакле почевши од 4,1 долазе све анђелске визије, него на земљи, са земље, како се изрично наводи у 2-гом стиху. Има тумача који због тога, као и других сличности (Откр. 1, 13; Пс. 104, 3; Дан. 7, 13; I Мојс. 9, 13; Јез. 1, 28), мисле да би то, у тако сувереном лику, могао бити сам Син Човечији Г. Христос, али, мада је лик представљен у необично високом достојанству, није Христос, него баш, како је буквално именовано, анђео, што се, поред осталог, види и из речи „видех другога анђела“, што значи да је овај анђео један између осталих, других, вероватно највише хијерархиске врсте, можда херуфим или серафим, који је у овом случају добио нарочито *узвишени задатак од Бога* и стоји у *високој служби откривења*. Његова изузетност је у изузетности *задаћс*.

Која је то задаћа? О томе ћемо подробније видети мало даље, али и овде је, у самој грандиозности лика, означен један аспект анђелове функционалности; да покаже *простирање деловања Божјег над стихијама земаљског света, у укупности козмичких размера*, Хоће да се каже да оно што Бог преко оваквог грандиозног и свеобухватног овога анђела открива тиче се читаве стварности, целог створења Божјег. Наглашава се да човек и природа коегзистирају у времену и простору на своме путу ка животу или смрти. Нема међу њима апсолутне поделе, нема дуализма. Природа иде стазом према човеку — или добру или злу, као што то снажно истиче св. ап. Павле говорећи: „Чекање твари (створења, природе) чека да се јаве синови Божји. Јер се твар покори пропадљивости (не од своје воље него за вољу онога који је покори) на над, да ће се и сама твар опростити од ропства распадљивости на слободу славе деце Божије. Јер знамо да сва твар уздише и тужи с нама до сад“ (Рм. 8, 19—23). Природа је, према томе, пре свега историјски жива. Зато се, у метафори, може говорити о персонификацији природних сила. Библија обилује таквим персонификацијама. Ветрови су означени као Божје слуге (Пс. 104, 4). Твари хвале Бога: „Хвалите га, сунце и месече, хвалите га све звезде сјајне! Хвалите га небеса над небесима, и водо под небесима“ (Пс. 148, 3—4). „Реке нека плескају рукама; горе нека се радују пред лицем Господњим; јер иде да суди земљи; судиће васиони праведно и народима верно“ (Пс. 98, 8—9). „Небеса казују славу Божију и дела руку његових гласи свод небески. Дан дану казује и ноћ ноћи јавља. Нема језика нити има говора где се не би чуо глас њихов“ (Пс. 19, 13; ср. Ис. 22. 23—26). Али сад природа, која се уздизала до славословља, постаје изгубљена и, како каже Апостол, „*тугује*“ у своме *растројству*. *Човеков пад у грех повукао је природу у хаос распадљивости*. Све се је стропоштало по човеку, али све ће се, како каже Апостол, и узвисити по човеку, што и Св. Јован Златоуст, тумачећи наведено место у Посланици Римљанима, истиче говорећи: „Зашто је твар постала распадљивом? Зато што је твоје тело постало таквим. Када се твоје тело уздигне у нераспадљивост, тада ће и твар, следећући му, постати слична њему“. Све је дакле, у времену и простору, у јединство стављено, због чега се може рећи да је човеково понашање пред Богом узрочник свакога добра или зла у космичким размерама. Антропологија и космологија су монолитни. Природа је осетљива на етичко стање човеково. У супротности између добра и зла обухваћене су све димензије живота, из чега проистиче етичка одговорност човекова за читаво стање света. Уништавајући себе етички, уништаваш природу: ако лажеш, ако крадеш, ако мрзиш, ако се опијаш, ако ленствујеш, ако богохулиш — тиме доприносиш њеном стропоштавању у деструкцију смрти; изграђујући себе етички, изграђујеш и природу: ако си истинољубац, ако си праведник, ако си милосрдник, ако си уздржљив, ако си исповедник — тиме доприносиш њеном подизању у конструкцију ижвота. Заједно дакле са целим створењем падамо или устајемо. (Неке слутње о томе могу се запазити и у савременој науци, екологији).

С тим у вези (на први поглед само индиректно, али, како ћемо касније видети, и директно) стоји, иначе доста загонетна и стршећа, *реч о говорењу седам громава*, чији је садржај Видеоцу забрањено да објави. Садржај је остао само њему познат (што није ништа чудно, јер онај који објављује може да зна више од оних којима објављује, може постојати резерва знања), али сама чињеница говора громава — нама је упућена и она нам нешто казује (иначе, сигурно, не би била ни наведена; Бог не чини ништа излишно). Не треба бити љубопитљив да се тајни садржај по сваку цену докучи, али његов значај као актуелни наговештај можемо, и требамо, осазнати. Тај знак, Божји громовни глас, стоји очигледно у вези са књижицом коју анђео држи у рукама (о којој се опширније говори у четвртом делу ове главе), *представља квалитет силе који „глас“ поседује као и улоге коју ће имати у процесу нестајања времена и настајања вечности*, што је, како смо већ напоменули и као што ћемо опширније још видети, главна тема овога текста. То је онај глас — проповед о чијој се снази из даљине времена наговештава: „Глас Господњи је над водом, Бог славе грми, Господ је над водом великом. Глас је Господњи силан, глас је Господњи славан. Глас Господњи ломи кедре, Господ ломи кедре ливанске“ (Пс. 39, 3—5). То значи, у главном скопосу и интенцији Књиге као и у опсегу овога текста, *да Божју акцију у историји прати и носи силна Божја реч*, коју и овде чујемо-видимо у речи анђела, који, како стоји, „повика гласом виликим, као лав кад риче“. Та реч ће (као реч Божја а не људска али и посредством људске речи) одзвањати и бити активна у мисији Цркве која проповеда-обелодањује њу исту не само људима, људском уху, него и свеколиком створењу Божјем до краја света и века (Мк. 16, 15—16).

II

Први део овога текста, поред важног и дубоког садржаја — да су човек и свет органски повезани на путу живота или смрти, представља, упоредо са тим али у многome и самим тим, својом грандиозном сликовитошћу, *позицију са које се саопштава нечувена и невиђена, сасвим нова, нигде друго неизречена и ненаписана прокламација: да времена већ неће бити*. Анђео, књига и гласови су, поред сопственог значења, за ову сврху пропратне и симболичке појаве, декорације, које на својеврсан начин асистирају при изговарању овога божанског манифеста. Заклетва анђела оним који је саздао небо и земљу, Богом као Творцем, јесте патетична и Веродостојна датост за ову атмосферу. Све је дакле подређено објављивању истине о крају времена.

Треба најпре, за ову прилику наравно сасвим укратко, (а тиме и доста упрошћено) видети *шта је време*, каква је то стварност. Постоје углавном два схватања времена: *грчко-филозофско (платонизам) и библијско-теолошко (хришћанство)*. По првом време је *циклично трајање, вртење у круг из кога нема излаза*. Време и вечност су једно — безизлазни ритам трајања. То је жрвањ који се непрестано

окреће и тиме такорећи сатире своје жртве, бића и ствари. Нема места спољашњим интервенцијама у процес трајања. Све бива по неумитном природном закону, само од себе. Човечји удео, у крајњој линији, своди се на робовање томе бескрајном и бесмисленом ритму. Време тече без краја и смера. Спасење је у изласку из времености у безвременост, оностраност, бежању у непостојање. Графички знак таквог схватања времена је груг. По другом, хришћанском схватању, *време је трајање које се креће праволинијски*. То је ток који иде ка своме крају и циљу. Линеарни ток је испуњен садржајима и, њиховим посредством, устремљен на испуњење и исход, на телос. Темпоралитет је, према томе, телеологичан, осмишљен. Спасење је у нади и очекивању да време, посредством и пунотом свога садржаја, утоне у вечност, у надвременост (не безвременост) својим зрењем и Божјом интервенцијом. Време је, дакле, по квалитету живота који се одвија у њему, ограничено (али, као што ћемо видети не и темпорално). Графички знак тога и тако схваћеног времена је ограничена линија.

Библијско-теолошко учење о времену као трајању је, као што смо наговорили, и нешто компликованије, драматичније. *Време (хронос) по том учењу, дели се у три етапе, епохе, или, како се у грчком оригиналу Н. Завета каже, еона (— отсек трајања)*. Први је *пре створења света, преегзистенција* (предпостојање), о коме знамо само толико — да је постојало и да је у њему Бог имао план о коме знамо само толико — да је постојало и да је у њему Бог имао план о стварању (Време и стварање коегзистирају у плану Бојжем). *Други је од стварања света до Другог Христовог Доласка* (Парусије), које се опет, дели на два под-отсека — до Христа (Христове појаве на земљи) и после Христа (од Вазнесења до Суда). То је време које се овде има у виду. То је наше време. *Трећи део је од Другог Доласка до у бескрај*. То је оно што ће на крају доћи и што називамо *вечношћу*. Разлика између времена и венчости није у самој времености, темпоралитету, него, поред осталог, у ограничениости времена и неограничениости вечности. Наиме, време је са обе стране ограничено: уназад створењем, а унапред Парусијом (Другим Доласком); вечност је са једне стране ограничена, а са друге неограничена: ограничена почетком, неограничена крајем. Вечност, значи, није безвременост, него неограничена, у погледу краја, временост. Вечност је у том смислу вечна.

О којем и каквом крају времена овде може бити реч? *Којег то времена више неће бити?* Време као вечност не може нестати. Нестанак времена као трајања, хроноса, противречило би времености вечности. То би био бесмисао постојања и трајања као дела Божјег. *Нестанак времена треба тражити у његовој садржајној страни, у димензији извљења у времену*. Време у библиској употреби тога термина, има не само темпоралну, временску, но и садржајну, догађајима и квалитетом живота испуњену карактеристику. Време дакле није само трајање, но и оквир за испољавање драме живота у трајању. *Нестаће садржај извесног трајања, па тиме, може се условно и уопштено рећи, као што се овде каже, и само такво трајање*. Који је

то садржај осуђен на нестајање у времену, односно које ће време нестати? *Нестаће, као што из читаве Књиге произлази, време зла и неправде, тескобе и смрти, оскудице и беде, тираније и насиља, болести и јада.* Нестаће: злочина, богохулства, мржње, свађе, зависти, пакости, убијства, неверја, богохулства. Једном речју све оно што време чини греховним, што га карактерише таквим. Дошао је крај антихришћанском и богоборном времену. Испразниће се чаура безбожности. Стари еон греха се већ троши, осипа, сплашњава, одумири без обзира што је у њему зло, на изглед, још бујно и цвета. То цветање је привидно. Као вегетација коју очекују јесењи мразеви или коса жетве. Стојиш, стојиш, али ћеш пасти. Трајеш, трајеш, али ћеш нестати. „Кад безбожници ничу као трава и цветају сви који чине безаконе, то бива за то да би се истребили до века“ (Пс. 92, 7). Зло време нема основа да опстане, нема логике; оно мора пропасти.

Овај нестанак, по самој органској вези човека и природе, обухвата, као што смо видели, и природу, добија космичке размере. Катастрофична природа (земљотреси, вулкани, поплаве, суше, и др.) подврћи ће се катастрофи ишчезавања. Тоталност ишчезнућа овако конципираног времена добро је, понирући у његову тајну, уочио наш скоро преминули песник Десимир Благојевић, који, на њему својствени песнички начин, објављује брисање и понор свих привида постојања:

„Времена неће бити ни злато да сине,
ни за грешника чији зуби од самог спомена трну;
ни лале да у склопљене очи анђеле свуку са висине;
ни за убице што пресвлаче се у ноћ црну . . .
Ни времена да походимо земље, обиђемо и градове,
ни за љубавно расуте, што разлећу се ко свила,
заносе и болести. Ни наши снови
више не брује ко дечја румена крила.
Времена неће бити, ни у реци мреже и лова,
ни птица што у твој селе се сан,
ни дома с ког у ноћ буљи и звезде плаши сова,
ни звона, ни звона: дан-дан, дан-дан“

(Д. Б., Времена неће бити више)

Ситуација нестанка овога и оваквога времена повлачи се собом и нестанак могућности покајања. Ова зла епоха имала је, поред свега свога зла, и још има, ту добру страну да је она епоха покајања. Усред зла отпадништва од Бога збива се, може да се збуде, и добро обрата ка Богу. Бог је време пропасти преокренуо у време спасења. Отворио излаз и смисао у њему. Ово време које иде своме крају јесте *последњи шанса за покајање*, које за ту сврху треба хитно искористити, јер *одлагања више неће бити.* Овај час је оно актуелно „данас“ кад је сваки позван на покајање и кад је за свакога судбоносно чути и послушати Божји глас: „За то, као што говори Дух свети: данас ако глас његов чујете, не будите дрвених (утрнулих) срца“ (Јевр. 3, 7) за покајање. *Ускратиће се могућност сваког препорода.* Бог је опоми-

њао људе и народе, говорио им кроз речи и догађаје, позивао, али — многи се не одазваше. „Тога ради расрдих се на тај род и рекох: свагда се мету у срцима, али они не познаше путева мојих; зато се закљех у гневу своме да неће ући у покој мој“ (Јевр. 10—11), тј. неће ући у вечност. Што је изгубљено, неће се моћи повратити; што се обратило, неће се изгубити. „Неће се Дух мој довека прети с људима, јер су тело (саркс, телесност)“ (I Мојс. 6, 3).

Откривење нам открива чињеницу нестанка времена као утеху и упозорење. Не треба да нас саблажњава тренутни високи полоажј злих и безбожних сила, њихова моћ и величина, њихово трагање. Све ће то нестати и већ нестаје. Али ни самозадовољства са стањем у коме смо не сме бити. „Ко мисли да високо стоји, нека се чува да не падне“ (I Кор. 10, 12). Треба примити поуку откривења о томе. Данашњи свет је као безбожни и развраћени, нерасудни, Јерусалим, над којим тугује Христос говорећи: „Кад би ти знао у овај дан што је за мир твој! али је сад сакривено од очију твојих. Јер ће доћи дани на тебе, и окружиће те непријатељи твоји опкопима, и опколиће те и обузеће те са свију страна; и разбиће тебе и децу твоју у теби, и неће оставити камен на камену, зато што ниси познао времена у коме си похођен“ (Лк. 19, 41—44).

III

Ти дани ће над овим светом, сигурно, доћи, Времена већ неће бити. „Хронос укети есте“. Али кад ће то дотично наступити — названо тајном Г. Христос је казао да „о дану томе или часу нико не зна, ни анђели који су на небесима, ни Син, до Отац“ (Мк. 13, 32). Овде се сад, у 7-ом стиху, каже да *ће се та тајна „свршити“, тј. обелоданити*. Како се то може разумети? Није ли оовде нека противречност у светим текстовима? Не, није. Г. Христос говори о *немогућности познања хронолошког, може се рећи датумског, доласка Царства Божјег као прелажењу времена у вечност, а овде се мисли на онтолошку, суштинску, могућност и извесност тога прелажења*. То је веома важно. Јер сама констатација да времена оваквога какво је сада, злога и греховнога, више неће бити, премда фрапантна и судбоносна, није сасвим довољна. Нестаће време, али је питање *кад ће то бити*. Не би ли се сама констатација могла схватити и апстрактно, неодређено, а тиме и неактуелно? Могло би се, можда, бити незаинтересован за неко далеко збивање, које се не би непосредно тицало човековог удеса. Сад и овде. Сада се открива баш ситуациони час (каирос) *нестанка времена, време краја времена*. Кад ће садашњи еон() нестати и кад ће будући еон () настати. То је, у добром смислу *речи, права сензација овога текста за овај свет*. Јер шта је сензационалније: да је неко убио или опљачкао некога, да је негде избио рат или револуција, да је завладала глад или епидемија, да је прорадио вулкан или се десио земљотрес — или: да ће ускоро нестати старо време зла, а настати ново време добра, о чему се овде говори? Не би требало трагати по новинама и часописима, буљити у телевизоре, и заглушивати се радијом, него се окретати Речи Божјој, које је највећа, и једина права, актуалија за свет.).

Чудесна вест каже да ће се тајна о крају времена „свршити“, открити, тј. обистинити „у дане гласа седмога анђела кад затруби“. Који су то дани? У 15-ом стиху 11-те главе даје се, управо наговештава, одговор сасвим кратко: *да ће то бити кад наступи вечно Царство Христово („Поста царство света Царство Господа нашега и Христа његова“)*. Значи, *час нестанка времена повезан је са часом настанка Царства Божјег. Кад дође Царство Божје, проћи ће царство овога свега*, као што каже Апостол: „Велика је тајна побонжости: Бог се јави у телу, оправда се у Духу, показа се анђелима, проповеда се народима, верова се у свету, узнесе се у слави“ (I Тим. 3, 16). Бог нам, дакле, открива самим Христовим доласком, чињеницом дела Божјег у Христу, а не више само речима о томе делу — доласку, *тајну о крају времена, „показавши нам тајну воље своје, по доброти својој коју унапред показа у њему за уредбу свршетка времена (Плиρῶματος τῶν καιρῶν), да се све састави у Христу што је на небесима и на земљи“ (Еф. 1, 9—10)*. Тиме се, дакле, разрешава-свршава мистерија о времену: оваплоћењем Сина Божјег, јављањем Бога у телу, и доживљајем-примањем тога дела од стране верујућих, докрајчава се време зла и отпочиње епоха добра. Настаје Царство Божје. То није питање самог времена као оквира, него, пре свега, садржаја у том оквиру.

Час нестанка старог времена и настанак новог, будућност која се у пуности очекује, није, значи, пука нада, неодређена и независна утопија, но сасвим одређена и сасвим извесна стварност, која је у Христу и онима који су у њему, наступила, тј. у свету, овоме и оваквome, узела свој почетак. Тај час је као почетак дошао. У будућности ће се, у широком остварењу, догодити оно што се је у прошлости, у ужем остварењу, догодило. Почетак будућности, која је и крај овога времена, већ је наступио Христовим доласком, његовим Крстом и Васкрсењем, делом испуњења. Збио се, наиме, већ почетак краја. У Христу, и онима који верују, ново време је већ наступило, мада и старо време још, привидно у пуном замаху, постоји. „А кад га упиташе фарисеји: кад ће доћи Царство Божије? одговарајући рече им: Царство Божје неће доћи да се види; нити ће се казати: ево га овде или онде, Царство Божије је унутра у вама“ (Лк. 17, 20—21). Царство, које је идентично са пролажењем старог и долажењем новог времена, овде је, као што се види, означено као лични доживљај, али и као остварење дела Божјег у Христу. Оно је лична, индивидуална, али и општа, колективна ствар. То је стање, ситуација. Одлучујуће се је у погледу нестанка времена догодило, а сами крај, према томе, претстоји у евидентној сигурности. Силе добра већ делују премда силе зла још постоје и дају грчевит отпор. Тај отпор не може да измени започети исход, али може да га донекле одгоди. Та новонастала ситуација може се добро илустровати примером из рата. Одлучујућа битка рата може пасти у некој претходној фази борбе иако се рат још неко време продужава. Одлука је пала, али оружје још није положено. Час дефинитивне победе није познат, али победа, на основу онога што се је догодило, сигурно претстоји. Христос је пролептички победио свет (тј., у овом случају, његово зло време докрајчио), иако се тај свет, у својој већини, не осећа побеђеним (временски подривеним). Криза времена је отпочела и његова катастрофа је на помолу. Али

упркос тој евидентној (евидентној за сад за искуство вере) чињеници, окорело срце неверујућих маса то не види. Оне се уљуљкују у привид, провизоријум, времена које тече крају. Неће да положи оружје зла. Слепе су за слом који је увећико узео маха. Данашњи људи у том погледу слични су предпотопском свету. „Јер као што је било у време Нојево такав ће бити и долазак сина човечијег. Јер као што пред потопом јеђаху и пијаху, жењаху се и удаваху до онога дана кад Ноје уђе у ковчег, и не осетише док не дође потоп и однесе све, тако ће бити и долазак сина човечијега“ (Мт. 24, 37—39).

Овде се суочавамо са теолошки и практички важним питањем *чекања самога момента преласка времена у вечност*. Ако се је главно у овом процесу догодило, има ли места и каквог је значаја очекивање онога што, по самој логици ствари, мора да дође? Може ли се бити спокојним, у неку руку равнодушним, за само хронолошко, датумско, питање краја? Свакако, не може. Чекање *остаје и итавише добија актуелнији значај*, али поприма други карактер: *није то више очекивање нечега неизвеснога, на самој психолошкој нади заснованог догађања,¹ него очекивање докрајчивања онога што је у историји, њеном средишту (одакле се време и рачуна), отпочело*. Наше чекање је тврдо, може се рећи историјски-научно (веро-научно али и егзатно-научно), засновано. Главно се је догодило, а то је историјски факт Христовог доласка-уласка у историју, а оно што претстоји јесте само испуњење и довршење тога долажења и над-историји. *Тиме, том евидентношћу онога што се догодило и сигурношћу онога што ће се догодити, хришћанско чекање разликује се од јудејског (јудаистичког и сваког од њега потеклог, јеретичког, адвентистичког, хилијастичког и др.) очекивања*. Централни догађај чекања није, како они мисле, у будућности, но баш у прошлости, управо у средишту времена. Треба стално имати у виду ту централност есхатолошког збивања. Христов историјски долазак у свет постао је темпорални и смисаони *стожер* целокупног временског догађања. Они који то превиђају (а такве су све јудаистичке секте) очајни су очекивачи. Они су у том погледу панични. Чекају, али ипак не знају (јер немају основа) шта ће бити и да ли ће бити. Они, поред све жеравичности очекивања, у ствари снатре. Стоје у горкој неизвесности. Као бродоломници су у пучини времена. Они спас виде у ономе што ће, можда, доћи, а превиђају оно што је, сигурно, дошло. Наш спас, међутим, не зависи само од онога што ће доћи, чему интензивно идемо у сусрет, него одлучујуће (као у раније добијеном рату) од онога што је дошло. Одлука је, као што смо видели, већ пала. Очекивање Другог Христовог Доласка повезано је са Првим Христовим Доласком. Други Долазак је есхатолошка консеквенца онога што се је збило у првом. Најважније је схватити тај однос према христолошком средишту времена да би се схватио сам христолошки крај времена. (сл. 4).

Имајући ово у виду може се одређеније говорити о *знацима наступања краја времена* као приликама које га наговештавају. О тим знацима се у Библији говори доста често и веома пластично. И овај текст, је, као што видимо, један такви јаки говор. Знаци су дати реално (у смислу оне више, есхатолошке реалности), али се ипак не смеју увек разумети буквално (географски и историјски конзекветно),

о чему сам Г. Христос предупредује: „А кад суђаше на гори Маслинској приступише к њему ученици на само говорећи: кажи нам кад ће то бити? и какав је знак твога доласка и пошљетка века? И одговарајући Исус рече им: чувајте се да вас ко не превари. Јер ће многи доћи у име моје говорећи: ја сам Христос. И многе ће преварити. Чућете ратове и гласове о ратовима. Гледајте да се не уплашите; јер треба да то све буде. Али није још тада крај“ (Мт. 24, 3—6). *Буквално тумачење знакова садржи опасност и ризик произвољности.* То је замка свих лажних учења о крају времена. (Деси се нека поплава, земљотрес, болест и слично, па одмах закључак: ту је крај). *Па ипак, ти, и други, знаци јесу знаци краја.* О чему се ради? Ради се о томе да постоји унутарња, онтолошка, следственост и веза светских (као и индивидуалних, етичких и психолошких) збивања и њихово непрестано сазревање ка крају. Знаци који постоје и могу се као такви препознати *доприносе и израз су доласка краја.* Свет у времену је *драма свршетка.* То одговара еванђелском указивању: „Од смокве научите се: кад гране напупе и олистају, знајте, да је близу лето, тако као видите све ово (невоље, пошаст, отпади, и др.) знајте да је близу (крај), пред вратима“ (Мт. 24, 32—33). Ово „близу, пред вратима“ одговара апокалиптичкој објави: да (тада) „времена већ неће бити“. У еванђелима се о знацима, као што смо видели, говори са конкретним ознакама, али, наравно, и са симболичним призвуком; тако, поред онога што смо навели, на пр. код ев. Марка (између осталог): „Јер ће изаћи лажни христоси и лажни пророци, и показаше знаке и чуда да би преварили, ако је могуће и избране. Али ви се чувајте: ето вам све казах напред. Али у те дане сунце ће помрчити, и месец своју светлост изгубити. И звезде ће спадати с неба и силе небеске покренуће се. И тада ће угледати Сина Човечијега где иде на облацима са силом и славом великом“ (Мк. 13, 22—26). Конкретност је овде симболична, али је и симболика сасвим конкретна. Може се то, збијеније и артикулисаније, изразити и тако: да се кроз историју свршава тајна метаисторије (над-историје), есхатологије; ова тајна прониче историјске догађаје, али се не мора увек поистоветити са њима. Реч је о присутности надисторијског у историјском. Тиме су евентуалне заблуде перспективе, одређивање дана и часа, у шта се често запада, кориговане. Не ради се само о темпоралном ближењу краја, премда се наравно и о томе ради, *но пре свега, о сазнању и осећању да смо ми већ (од Христа) у новом временском отсеку и тиме сасвим близу (све ближе) Крају* (II Петр. 3, 9).

Крај времена, који је, као што смо видели, повезан са Царством и Судом Божјим, поред све извесности, *многе ће изненадити и затећи неспремне.* „Јер како што муња излази од истока и показује се до запада, такви ће бити долазак Сина Човечијега“ (Мт. 24, 27). Крај ће наступити као муња. Изненадиће оне који о Крају ништа не знају, па се, саобразно томе, нецелисходно понашају. Живе као незналице у греху и злу. То је она ситуација о којој се говори у Христовој причи о мудрим и лудим девојкама (Мт. 25, 1—12), које очекују жениха: кад се он појави једне (мудре, спремне) иду са њим у брачни чертог, а друге (луде, неспремне) остају напоље. Мудрост-спремност је видовита, лудост-неспремност је слепа. Ради тога се овде и обзнању-

је догађај краја времена да би се о њему знало и узело учешћа (*животом и радом, понашањем*) у наступајућој владавини Божјој над временом, ушло у нови Дан Господњи који већ свиће на историјском и надисторијском видику. „Пазите, стражите и молите се Богу; јер не знате кад ће време настати (нестати)“ (Мк. 13, 33).

Шта да се ради у овој, може се рећи критичкој и акутној, ситуацији? Текст нам, поред већ реченог, одговара на то питање сценом — сликом узимања и једења књижице (вивлион) добијене од анђела који, као што смо видели, узвишено стоји на мору и копну (тј. просторној целини света) по гласу-заповести. Г. Исуса Христа. *Књижица је слика речи Божје написане у књизи, Библији, коју сад треба интензивно и хитно усвојити — примити као насушну храну, а потом, тако усвојену, распрострањивати у свет.* Реч Божја, пре свега старо-заветна, већ се је била уобличила у књигу, а и новозаветна се у то време почела библиски-књижевно (књиговоно) уобличавати. Марково еванђеље, као прво, било је сигурно написано, а и сам Јован је добио налог да *пише* своје књиге (написао је пет) као што стоји у 19-стиху прве главе: „Напиши дакле што си видео, и шта је и шта ће бити по том“.

Ради се дакле о откривењу тајне Божје о човеку и свету, па, тиме, и о тајни краја времена. *Та тајна се сад открива, отвара као нека књига (и постоји, као што смо истакли, буквално књига) достатна-приступачна човеку.* То је велика ствар — да нам Бог на овај начин (у виду књиге) открива-обелодањује своју вољу. Реч је конкретизована и на овај начин оваплоћена. Не би смело више да буде мистификација и обмана, злоупотреба и спекулација у вези са Божјим плановима и намерама са временом ни изговора о њиховом незнању. Не би смело да буде недоумица и злотворне и скептичне ироније о неизвесности краја, која се, на жалост, и поред такве очигледности, стално одржава, о чему сведочи и предупредује св. ап. Петар говорећи: „Да се опомињете речи које су напред казали (и написали свети пророци, и заповести својих апостола од Господа и Спаса. И ово знајте најпре да ће у последње дане (тј., као што смо видели, наше дане) доћи ругачи који ће живети по својим жељама и говорити: *где је обећање доласка његова?* Јер од како оци помреше, све стоји тако од почетка створења“ (II Петр. 3, 2—4; ср. Ис. 5, 19; Јез. 12, 22). Сад се воља Божја открива на конкретно-књижевни начин онима који хоће да је разумеју, а и даље је, упркос таквом откривењу, затворена за оне који неће да је разумеју.

Једење откривења — речи Божје указује на још један однос човека према њој — наиме: она се мора примити, усвојити тако интимно и дубоко за духовни живот као што се прима и усваја обична храна за телесни живот. То је једно срастање са храном, претварање у лични живот. Претварање у крв и делатност, у енергију бивовања. Ако се тако не прими, не помаже, није животворна. Апстрактна, интелектуалистичка, формалистичка усвајања су јалова. Књишко знање је ефемерно. Откривена реч и као књига није обична литература, која се може имати у орману, читати и проучавати као сваки други писане докуменат, интересовати се њоме мање или више, него је то *животна потреба без које се не може духовно опстати.* Употребљаваш

је и тако рећи претвараш у насущну репродукцију живљења. То значи да откривење треба примати оним организмом и органом, који се, глобално узев, може назвати вером. Откривење се усваја вером или никако. Неверујућима је оно непојамно. Зато се може рећи да је Библија искључиво књига Цркве изван које је несхватљива. Однос према речи Божјој у Библији је егзистенцијалног карактера: као што телесна храна треба да постане део онога који је употребљава (једе), тако и духовна храна (овде у виду књиге) треба да постане део онога који је употребљава (једе).

Тај егзистенцијално-динамички однос још више и далекосежније наглашава опис укуса откривења. Реч Божја у откривењу је, каже се овде, *слатка и горка*. Тај дијаментрално супротни њен укус много говори. Ми ћемо то изнети, скицирати, укратко.

Реч је слатка по своме садржају, по поруци спасења. По радости (сладошти), која долази од нађеног и добијеног спасења, које је, по Христовом упоређењу „као благо сакривено у пољу, које нашавши човек сакри и од радости за то отиде и све што има продаде и купи поље оно“ (Мт. 13, 44). То је стварно евангелион, блага, радосна вест. Шта има слађе и пријатније од речи којима Бог хоће да нас спасе. „Како су слатке језику моме речи твоје, слађе од меда у устима мојим (Пс. 115, 103). То је сам Г. Христос истакао на почетку своје проповедничке речитости кад је у зборници назаретској, узевши књигу пророка Исаије, казао: „Дух Господњи је на мени; за то ме помаза да јавим еванђеље (радосну вест) сиромасима; посла ме да исцелим скрушене у срцу; да проповедам заробљенима да ће се отпустити, и слепима да ће прогледати; да отпустим сужње. И да проповедам пријатну годину Господњу“ (Лк. 4, 18—19). Радост, дакле, и сладост неизрецива. Јер у Евангелиону је, поред осталог, положен читави план спасења у времену: долазак на земљу Сина Божјег, дело учења и исцељења, искупљење у крсној жртви, васкрсење у слави, Други Долазак и успостављање Царства Божјег. Сви су ти догађаји положени, обучени и отеловљени, у речима књиге које су слатке.

Реч је горка по објављивању и предвиђању злa које ће задесити свет и људе као последица њиховог пада и остајању у греху. „Лечисмо Вавилон (речју Божјом), али се не хте исцелити“ (Јер. 51, 3). Неће да прихвате руку спасења и зато улазе у ситуације бола и муке. То св. ап. Павле у Пос. Римљанима констатује овако: „Или не мариш за богатство његове доброте и кротости и трпљења, не знајући да те доброта Божја на покајање води? Него својом дрвеношћу и непокајаним срцем сабираш себи гнев за дан гнева у који ће се показати праведни суд Бога, који ће дати свакоме по делима његовим: онима дакле који су трпљењем дела доброга тражили славу и част и нераспадљивост, живот вечни, а онима који се уз пркос супроте истини а покоравају се неправди, немилост и гнев. Невоља и туга на сваку душу човека који чини зло . . . а слава и част свакоме који чини добро“ (Рм. 2, 4—10). Објављују се пошаст и кризе, моралне и физичке катастрофе. Симболичке звери и аждаје које излазе из народних маса као из неких морских дубина и чине пустош у свету духа и тела. Доћи ће антихрист и лажни пророк. Долази Страшни Суд и огњено језеро. У томе је горчина откривене речи.

Сладост или горчина долази, дакле, од објављивања слатких или горких истина. Слатка је реч јер објављује победу Божје истине као спасење, а горка је јер неусвајање и непримање те истине доноси муке и невоље као пад у грех.

Једење књижице нам показује и доказује да је књиговоно откривење, насупрот схватањима библијског вербализма и либералистичког рационализма, духовна храна. Не као храна, слика хране, но баш храна у овде квалификованом смислу. Слика овде није само симбол но и стварност. Тај квалитет она не добија по самој инспирацији од Св. Духа или по важности неког иначе недокучивог спекулативног садржаја, него по односу са Г. Исусом Христом. Јер шта је, у основи, откривење? То је сам Христос у своме делу; то је, некад скривена а сад откривена, мана, утеловљени духовни хлеб — Син Божји, који је за себе рекао: „Ја сам хлеб живота“ (Јн. 6, 48). То је таква реч, јер је Он сам таква реч, Логос (Јн. 1, 1), односно и речи његове (или о Њему) у откривењу, као што, опет, о томе сам каже: „Не живи човек о самом хлебу (материјалноме), него и о свакој речи која излази из уста Божјих“ (Мт. 4, 4). Зато је, тим квалитетом (управо: тим односом), реч као хлеб — храна нашла широку примену у библијском изражавању. Тако код пророка Јеремије: „Кад се нађоше речи твоје, поједох, их, и реч твоја би ми радост и весеље у мом срцу“ (Јер. 25, 16). Код пророка Језекиља је хранивост Речи у облику књиге изражена још јаче, чак, ради веће упечатљивости, грубо, скоро натуралистички: „И рече ми: сине човечји, поједи што је пред тобом, поједи ову књигу, па иди, говори дому Израиљеву. И отворих уста и заложих се оном књигом. И рече ми: сине човечји, нахрани трбух свој, и црева своја напуним овом књигом коју ти дајем. И поједох је“ (Јез. 3, 1—3; ср. Пс. 119—103). Св. ап. Петар о откривењу као храни духовној говори нежније и тананије, снисходљиво као некој деци: „Будите, каже, жељни разумнога и правога млека, као новорођена деца, да о њему узрастете за спасење“ (I Петр. 2, 2). Дакле, Реч је храна без које се не може живети и напредовати духовно. То је начин живљења и усавршавања у Христу. Храни се ти ма како материјалном храном, пробирај и тови се, ништа ти не помаже — ти си без речи Божје јадан и мршав, изгладнео и оронuo, духовна липсоти-на; храни се ти речју Божјом, духовном храном, наслађуј се и гутај је халапљиво — ти си, ма како у телесном јеловнику био оскудан, духовно здрав и ухрањен, чио и виталан. Ко се храни само материјалним хлебом, умире; ко се храни духовним хлебом, живи. „Ово је хлеб који силази с неба: да који од њега једе не умре“ (Јн. 6, 50).

V

Ова животност откривења (Речи) као хране није само етичко-метафизичке природе, домет личног узрастања у Христу, него и мисионарско-динамички елемент који се испољава у речи и делу. Ради се о живогном креативитету, егзистенцијалној мобилности у овом смислу. Примити откривење као храну значи бити пренесен у једну нову ситуацију са новим животним могућностима. Са новим акти-

визмом. Примање те хране праћено је са примањем Св. Духа као нове животне подлоге. По томе се примање откривења разликује од свега онога што се иначе као духовно-интелектуална храна може примити и усвојити. Св. Дух, како каже св. ап. Павле, прима се, кроз речи откривења (Гал. 5, 2). Примање речи откривења и Духа упућују једно на друго (Кол. 4, 3; I Кор. 2, 10). Зато се овде инсистира да овако примљену (усвојену, „поједену“) реч треба испољавати, даље преносити, што се изрично види из завршног одељка овога текста: „И рече ми (анђео који даје књижицу) ваља ти опет пророковати (тј. проповедати) народима и племенима и језицима и царевима многима“. Ово се, наравно односи, пре свега, на самога Јована. Он је прави проповедник, који је „појео“ откривење Божје, стопио се са њим до те мере да би могао рећи, слично св. ап. Павлу, да он „више не живи, него Христос (тј. откривење) у њему“. Јован је дивни орган откривења Божјег у речи. Али *Јован је и прототип сваког правог разноситеља откривења, пророштва*. Такав, сличан, треба да буде сваки прави посредник речи Божје, носилац силе Божје међу људима. Јован овде не пише своју биографију него мисионарску хагиографију. Овде хоће да се истакне чињеница: да ако се не стопимо са речју откривења не можемо га како треба ни другима саопштити. Саопштавање је егзистенцијално саопштавање, а не пуко, интелектуално или емоционално или било какво друго, доцирање. То није предавање ни поука; оно је далеко више од тога: то је деловање дејством Христовим посредством Св. Духа у речи. Ту сам Христос, отелотворен у откривењу, долази до израза, ступа у саопштавајуће дејство — преко онога који је у њему постао „нова твар“.

Мисионарска акција стоји у тесној вези са главном темом ове 10-те главе (а у многome и читаве Апокалипсе: да се ближи крај времена. *То је акција последњег времена*. Прекраћује се време и са њиме, као што смо видели, и главна позитивна његова могућност: могућност покајања. Неопходно је, према томе, опомињати да се овај остатак времена искористи за покајање као главна сврха којој време служи. Црквени активитет поприма есхатолошко-покајнички карактер: „Већ и секира стоји дрвету код корена; свако дакле дрво које не рађа добра рода, сече се и у огањ баца“ (Мт. 3, 10). Ко ће, и шта, привести свет покајању, преображају, тј. спасењу? Излишна је помисао да би се ово могло догодити из неких природних, иманентних човекових снага (неким, евентуално, остатком добра у себи). У том случају дело Христовог искупљења било би обеснажено. Човек би се, у том случају, сам покајавао и тиме спасавао. То је пушта илузија. Или, рецимо, посредством других људи, њихових установа и подухвата, институција и организација. Неким, рецимо, педагошким начином. Све што је људско носи печат греха као немоћ у себи. Погрешна је нада на самоиспуњење историје како су је заступали Хегел и Маркс и како је сада заступају неки хришћански пијетисти и сектанти. Не може, или мало може, и сама ситуација кризе у коју свет доспева, па је Бог окреће на опомену, гради из ње поуку. Тврдокорно је за такве поуке људско срце (Откр. 9, 20—21). *Покајање се може ефикасно збити снагом Божје благодати (кроз реч (у широком опсегу) покајања и човековог одговора на њено дејство*. То је сред-

ство које је Бог изабрао за ово дело: да укаже на нестајање демонског времена и настајање времена Божјег; да пробуди оне који спавају греховним сном; да врати залутале; да дозове изгубљене. Нема у овим последњим данима ништа важније од тога благодатног дозивања. Стање греховног света је стање пред пропашћу. Трошна кућа овога света гори и треба се спасавати у дом Бојжи. *Треба се хитно спасавати кроз покајање.* Ову хитност Г. Христос драстично наглашава говорећи: „Тада који буду у Јудеји нека беже у горе. И који буде на крову да не силази узети што му је у кући; и који буде у пољу да се не врати натраг да узме хаљине своје“ (Мт. 24, 16—19). Сва Црква је у овом погледу мобилна, сваки њен члан, а не само неки њен део. Нема апатије и резигнације; час је највећег активизма. Бог је Цркву као Народ Божји, „свештенство свето“ (по изразу св. ап. Петра) ода-слао у свет на ову службу. *Интеграција свакога члана Цркве у догађај откривења постаје историјска стварност.* Треба при том знати да се ово дело не изражава само у говору (мада се у њему очитује по преимућству), но и кроз свако његово зрачење у виду било којег доброг дела међу људима. Ради се о настојању да би се преко обновљеног човека обновио свет. Стари греховни човек не може послужити обнови света. Свет не може обновили политика, него етика. То је слично продирању светлости у таму. „Ви све видели свету; не може се град сакрити кад на гори стоји. Нити се ужиже свећа и меће под суд него на светњак, те светли онима који су у кући. Тако да се светли ваше видели пред људима, да виде ваша добра, дела, и славе оца вашег који је на небесима“. Само светлост (као симбол етике) може разбити таму света. (Мт. 5, 14—16). „Јер, како каже Апостол, били сте негде тама, а сад сте видели у Господу; као деца видела живе; јер је род духовни у свакој доброту и правди и истини. Истражујте што је Богу угодно. И не пристајте на безродна дела таме, него још опомињите ... Зато говори: устани ти који спаваш, и васкрсни из мртвих, и обасјаће те Христос“ (Еф. 5, 8—14). Укупношћу дакле своје егзистенције сваки верник постаје *пророк* нестанка старог и *настанка* новог времена, Христове будућности која долази и која се чека.

*
* *

Ми сад, значи, имамо *знање* (а не само надање или, чак, веровање) о *тајни времена*, његовом току, циљу и крају. Нама је Бог открио *истину*, за чије је разумевање наравно пожељно имати неко веронаучно образовање, али ако тога код некога нема довољно, требало би да има *довољно срца и душе*, без чега му се неће дати да уђе у светињу откривеног разумевања. Бог се открива онима који су чистог срца, јер је њима, како каже Христос, „дано да разумеју тајне Царства Божијег“ (Лк. 8, 10). Слика јаког анђела, преко кога откривење долази, *указује на апсолутност ове истине.* Она долази од Бога а не од људи, коју као такву *треба и примити*, као што каже Апостол: „Зато ми захваљујемо Богу без престанка што сте ви реч Божју, коју сте чули од нас, примили не као реч човечју, него, као што је заиста,

као реч Божју, која и ради у вама који верујете“ (I Сол. 2, 13). Овде јаки говори нејакима, због чега не треба више слушати патворене људске речи, ту девалвирану монету лукавства, брбљиви жамор и хаосни пропагандни хор овога света. Треба слушати Бога који преко грандиозног анђела *саопштава истину о крају времена и могућности спасења*. Слаби и нејаки чујте реч Господњу. Можеш ли не видети то узвишено биће и не чути тај силни глас. Анђео се усправио од земље до неба да би саопштио да човек у природи и са природом (космос) није остављен хаотичном развоју злих сила, које га вуку, данас веома вртоглаво у ништавило и пропаст, него је исход у јакој Божјој руци, који сад у хаосу збивања *треба препознати и њој се присподобити*, како би се људи и природа, кроз Цркву, као повезана логичко-духовна структура спасли у Исусу Христу. Ми смо у том смислу *зналци који интензивно чекају (већ започети) крај овога времена неправде и (већ започети) настанак времена праведности* са извесношћу у историји догођеног Христовог искупитељског дела. Зато, по речи Св. Апостола, „знамо да је дошао час (ка н ос) да устанемо од сна, јер нам је спасеније сад ближе него раније кад веровасмо“ (Рм. 13, 11), тј. наше знање је активистичко, јер претпоставља не само обавештење о откривењу но и суделовање у њему.

SUMMARY

Protopresbyter Bozhidar Miyach

END OF TIME

The Author is trying to give an interpretation of *Apocalypsis* 10:1—11. Especially the verse 6.: *»THERE SHALL BE NO MORE TIME.«*

Mythological conception of Time is cyclical — with reincarnations, while the biblical vision of Time, as created by God, is linear. With the general Resurrection, our Time tainted with sin, shall stop for ever, but a kind of TEMPORALITY, assumed by the Incarnate God, shall perdure for ever, in a *perichoresis* with the ETERNITY of God.